

JOAQUIM SALARICH I VERDAGUER.
ERUDIT METGE, BON PATRICI,
CRONISTA DE LA CIUTAT*

per Miquel S. YLLA-CATALÀ I GENÍS

Introducció

Si el Patronat d'Estudis Ausonencs volia ser fidel al seu ideari i conseqüent amb la línia que li ve marcada des de la seva fundació, no podia deixar passar aquest any 1984 sense recordar, en el primer centenari de la seva mort, Joaquim Salarich i Verdaguer, figura clau en la història vigatana, pedra angular en la qual recolza la renaixença cultural de la ciutat i que des de fa trenta-cinc anys senyoreja amb mèrits rellevants un dels llocs d'aquesta galeria.

Volent ser simples continuadors de la història, aquest acte no és més que un ressò de l'homenatge que el dia 1 d'octubre de l'any 1916 li dedicà, amb motiu del centenari del seu naixement, l'Ajuntament de la ciutat de Vic. Presidia l'acte el bisbe de la diòcesi Dr. Muñoz Izquierdo, nomenat feia pocs dies per a la Seu de Vic, i que consistí en la col·locació d'una làpida en la casa on va néixer, en la plaça del Carbó n.º 2, làpida que portava escrit amb lletres rellevants:

Joaquim Salarich i Verdaguer. Erudit metge, bon patrici, cronista de la ciutat.

La dedicació de la festa anual d'enguany venia adjudicada per mèrits propis. No així el que havia de parlar-vos. No hi ha dubte que qui millor coneix la figura del nostre homenatjat és el seu nét, Miquel dels Sants, medalla de la Ciutat i president d'honor del Patronat, que ens ha deixat molts escrits sobre el personatge, entre els quals destaquen el discurs de col·locació del retrat en la Galeria de Vigatans Il·lustres¹, una Bio-bibliografia completíssima² i la síntesi biogràfica del llibre *Vigatans Il·lustres*³. Mes, d'entrada, el Dr. Salarich va manifestar el seu desig que alguna

* Text de la conferència commemorativa del centenari de la mort de Joaquim Salarich i Verdaguer, pronunciada per l'autor a la Sala de la Columna de l'Ajuntament de Vic el 17 d'octubre del 1984, en el marc de la XXXII Festa Anual del Patronat d'Estudis Ausonencs.

1. SALRICH I TORRENTS, M. S.: *Don Joaquín Salarich y Verdaguer (Proyección familiar del abuelo)*, Vic 1949.

2. SALRICH I TORRENTS, M. S.: *Cronologia Bio-Bibliogràfica de Joaquim Salarich i Verdaguer: 1816-1884*, Vic 1971.

3. SALRICH I TORRENTS, M. S. — YLLA-CATALÀ I GENÍS, M. S.: *Vigatans Il·lustres*, Vic («Osona a la Butxaca» n.º 5/6) 1983.

Commemoració del Centenari del Naixement de
Joaquim Salarich i Verdaguer (1 d'octubre de 1816).
Sortida de les autoritats de la casa natalícia

altra persona parlés del seu avi, perquè ell ja n'havia dit moltes coses. Parlar-vos jo, avui, podria semblar un abús d'autoritat, i més si us dic que en cap festa anual del nostre Patronat, i en portem trenta-dues, el president ha actuat com a conferenciant⁴. A aquest fet, si li adjuntem la vàlua de les persones que m'han precedit en el càrrec, m'ha fet dubtar abans d'acceptar, puix altres persones, millor que jo, podrien avui recordar-vos Joaquim Salarich i Verdaguer. Per llençar-me a l'empresa, he tingut uns motius que, no pas per ànim de justificar-me ni a tall d'excusa, vull que conegueu.

— Les llargues estones d'agradable conversa, veritable regal per a l'esperit, que sobre el tema, sobre el Vic de l'època, les seves gests, les seves il·lusions i el seu ferm amor a la ciutat, he tingut amb el Dr. Salarich, que m'han ajudat a descobrir la immensa riquesa del personatge.

— La recopilació de molts dels seus escrits i de la seva obra que hem portat a terme amb Mn. Miquel S. Gros per organitzar l'exposició commemorativa del centenari en el Museu Episcopal⁵.

4. SALARICH I TORRENTS, M. S. — MIRÓ, M.ª Mercè: *El Patronat d'Estudis Ausonencs* (1952-1982), «Ausa» IX (1980-81), pàg. 391.

5. *Joaquim Salarich i Verdaguer. Exposició commemorativa*, «Ausa» XI (1983-84).

— I, per últim, vull afegir-hi un toc sentimental. El meu besavi, Antoni Bayés i Fuster portava en ocasió de l'enterrament de Joaquim Salarich una de les cintes d'honor que acompanyaven el fèretre i el meu avi Josep Ylla i Alibés, com a tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Vic, llegí l'any 1916, des del balcó de la casa nadiua del Dr. Salarich, en la desapareguda plaça del Carbó, l'acord municipal que justificava l'homenatge. Afegeixo doncs avui una anella o un gra de sorra a l'estima dels meus avantpassats per al personatge.

Fa cent anys, es tanca i corona tota una època

La *Veu del Montserrat* del dia 7 de març de 1884 en la seva crònica «Dietari de Principat» ens diu:⁶

«En lo tren de les quatre de la tarde del dijous fou portat a esta ciutat lo cadáver del Sr. Joaquim Salarich, procedint-se immediatament a l'enterro que fou una viva demostració del apreci que els ciutadants de Vich tenien al eminent patrici. Lo clero parroquial del Carme cantà la primera absoluta en la mateixa estació del ferrocarril y precedida la fúnebre processó per la bandera de l'Acadèmia de Sant Tomàs se dirigí per lo portal de Sant Joan i Rambla a la iglesia del Carme. Lo fèretre era portat per los serenos vestits amb son peculiar uniforme y portaven atxes alguns alumnos del col·legi d'estudiants pobres, los criats del Circol Literari i dos municipals. Les cintes les sostenien: l'arxiver municipal Josep Serra i Campdelacreu, lo subdelegat de Medicina Sr. Bayés, lo president del Circol Literari D. Martí Genís i el tinent d'alcalde Josep Sala Pratjussà. Feien costat al afligit fill del difunt los Rvds. D. Jacinto Verdager i D. Joan Güell, parents pròxims i els canonges Duran, Sala i Collell».

Així s'ambientaven i organitzaven a Vic, al segle passat, els enterraments solemnes. L'escena, típicament romàntica, marca el punt àlgid d'aquest període vigatà. Ens ho recorda amb prosa emotiva Martí Genís en «La Il·lustració Catalana»⁷ quan escriu: «Amb semblança de los guerrers en lo desert, que al morir-se un dels mes valents i significats, volten a rotllos sa sepultura, la cubreixen de plantes sagrades, donan ses armes per premi al valor dels més novells i narran sos fets heroics abans d'aixecar les tendes, també en la batalla de la vida quan cau al costat nostre lo company fidel, encara amb la santa bandera a les mans, dels sentiments de pàtria de l'art i de la ciència, que ens ha abigallat sota sos plecs eternament gloriosos, ens és grat aplegar-nos sota el xiprer que vetllarà sa tomba.»

Tota la vida de Joaquim Salarich ens ve emmarcada en aquest període romàntic, que suposà un canvi de consciència que va trencar la columna vertebral del pensament europeu.

6. *La Veu del Montserrat*, n.º 10, any VII, 8 de març de 1884.

7. GENÍS I AGUILAR, M.: *Don Joaquim Salarich i Verdager*. *La Il·lustració Catalana*, n.º 108, any V, 15 d'abril de 1884.

Joaquim Salarich i Verdaguer. Dibuix a la ploma de P. Ross.
Publicat a «La Il·lustració Catalana» el 15 d'Abril de 1884

El Romanticisme, teló de fons en la vida vigatana

L'esperit romàntic ha estat present en totes les èpoques i en totes les cultures, però allò que succeí a la fi del segle XVIII i a la major part del segle XIX com a conseqüència de la Revolució Francesa i de la filosofia de Kant, els fets més importants sorgits a Europa després de la reforma protestant, fou un capgirell que provocà un canvi fonamental d'actitud no sols en l'art sinó també en la vida en general. Tot en aquest període ve tenyit per les idees romàntiques⁸.

El segle XVIII havia sigut una època de classificació. Els insectes, les plantes, els animals, les races humanes, foren dividits en gèneres, espècies i subespècies. Es creia que això posaria al descobert l'ordre diví de la natura i l'entremat amagat que li donava consistència. El resultat fou a l'inrevés, ja que no es pogué sostenir més una concepció mecanicista i estàtica de l'univers i va florir-ne una visió dinàmica i orgànica. A la llum dels nous coneixements, sobretot de la complexitat que presentaven els biològics, l'antiga creença que la creació sempre havia sigut la mateixa no es podia sostenir. Una de les eines que demostrava aquest canvi era el conreu de la història, amb el sentit que avui en diem antropològic, i l'altra fou l'entronització del

8. Honour Hugh: *El Romanticismo*, Madrid (Alianza Editorial) 1979.

sistema experimental. Els fets estalviaven les paraules. Aquesta visió tingué, amb moltes diferències segons els llocs, una importància cabdal a l'hora de jutjar la política, la religió, els costums i l'art. La complexitat d'unes idees que semblaven definitives i senzilles, va demostrar la debilitat de la raó davant la força de la passió, la insuficiència de les teories davant la tremenda força dels fets i les circumstàncies.

Segons Baudelaire, el romanticisme es situa en una manera de sentir que sols pot experimentar-se subjectivament, l'única llei de l'artista són els seus sentiments i en la seva obra ha d'expressar creences, esperances, i temors de la seva època, del seu país, car el nacionalisme, una de les característiques d'aquesta etapa, és una forma col·lectiva d'individualisme, íntimament relacionat amb la idea de la llibertat, una de les que també domina l'esperit romàntic. Novalis afirma que com més personal, local i peculiar del seu temps és un poema més aprop es troba del centre de la poesia. Nacionalisme, llibertat, conreu d'aspectes locals, expressió profunda dels sentiments propis, són trets que trobem en els autors vigatans de l'època.

A més, el període romàntic té unes característiques que el defineixen i emmarquen que són interessants detallar:

— La importància que assoleix la música, fins aleshores considerada com un art menor. És l'època dels grans músics: de Wagner (1813-1883), la simfonia èpica de totes les forces de l'univers; de Schubert (1797-1828), la veu de la rima i el sentiment líric; de Chopin (1810-1849), Schumann (1810-1856) i Liszt (1811-1886), els poetes del piano; de Paganini (1782-1840), que dibuixa amb el violí fins els complicats replecs dels vestits de les muses i de les fades que fa reviure, dels dos Strauss (1804-1849 i 1825-1899), l'elegància del ritme i del gest en un remolí que ens recorda que hi ha bellesa en l'harmonia del moviment. El ressò d'aquesta música s'escoltava amb veritable delectança en les sessions del Cercle Literari vigatà. I no hem d'estrenyar-nos-en, ja que Wagner i el wagnerisme que arriben a Catalunya de la ma d'Anselm Clavé i del Dr Letamendi s'identifiquen amb el moviment catalanista i amb el nacionalisme musical. Liszt dona concerts a Barcelona (1845) i els acords de Chopin ressonen pels encontorns de Valldemosa.

Tot això capgira la valoració dels sentiments i, Schiller afirma: «Les arts, fins i tot les plàstiques, en la seva màxima perfecció, han de convertir-se en música i com-moure'ns per la proximitat de la seva presència sensorial».

Una altra característica és la sensibilització cap al passat, en especial cap a l'edat mitjana, on es troben uns orígens gloriosos i dignes d'orgull nacional. A casa nostra el reviscolament de la consciència del vigatanisme ens ve marcat per una obra històrica: *Vich, su història, sus hijos, sus monumentos i sus glorias*⁹, la primera obra sobre la ciutat de Joaquim Salarich.

I, per últim, un tractament, en totes les formes de l'art, de temes grandiosos, heroics: naufragis, allaus, tempestes, grans batalles, afraus, ... i el paisatge assoleix un protagonisme únic, dins un món insegur i embolcallat pel misteri. Per això, és tema el dolor, l'agonia, física i mental, la tortura, la mort..., i rebroten amb força la personalitat espiritual i subjectiva i els sentiments profunds; el cor, l'amor i l'emoció són a l'arrel del contingut peculiar de la imaginació romàntica.

9. SALARICH I VERDAGUER, J.: *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vic (Impremta de Soler Germans) 1854.

L'escena que ens descriu «La Veu del Montserrat», en l'estació antiga de Vic, té molt d'aquesta ambientació i sentiments. Per això voldria aturar-me un moment en els protagonistes, tan relacionats amb el personatge a qui avui fem homenatge, i que ajuden a definir el moment vigatà, del qual Salarich fou precursor, inspirador i suport indefugible. En paraules de Martí Genís, ell fou, per a la joventut vigatana de l'època, el primer manxall pels entusiasmes de la terra, mentre que per a Mn. Pere Verdaguer fou l'infatigable futejador de la ignorància vigatana del vuitcents.¹⁰

Els personatges de l'escena

Del grup que podríem dir-ne el dol, escollim el seu fill Josep, Mn. Cinto i Collell.

Josep Salarich i Giménez: Tenia 34 anys, la seva presència en l'acte omplia d'una manera extraordinària, no sols per ésser el descendent més directe, sinó per tot el que simbolitzava de la vida i obra del seu pare que ell havia assumit totalment, ja en aquells moments. Símbol de fidelitat a l'herència rebuda i imatge de la continuïtat, havia acabat la carrera de metge als 21 anys, participat en moltes sessions en el Cercle Literari, publicat en la premsa local i mèdica sobre temes d'higiene i aigües minero-medicinals. Soci corresponsal de la Societat Econòmica d'Amics del País (1873), director de l'Hospital de la Santa Creu de Vic (1874). Corresponsal a Vic del Diari de Barcelona, càrrec que havia tingut el seu pare més de 30 anys. Membre de la Société Française d'Hygiène (1881). Secretari de la Societat Arqueològica de Vic (1882) i soci corresponsal de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia (1884).

Tots aquests títols parlen ja sols de continuïtat. Però avui emociona i gela el cor fullejar els llibres de la seva propietat escrits pel seu pare que ell s'havia fet relligar amb igual nombre de fulls en blanc, on pacientment completava amb anotacions el que els nous coneixements aportaven i detallava o corregia dades i esdeveniments. Mes jo crec que una de les mes grans alegries que havia donat al seu pare, era que el dia 19 de juny de 1867, de bon matí, formés part de la colla d'amics que es reuniren al pla de Santa Teresa i recollint en Cinto a can Tona es dirigiren a la font de la torre del Morgadès. No haig pas de fer esment del caire romàntic del grup de l'Esbart ni dels seus símbols del desmai i l'arpa. L'amor que Joaquim Salarich sentí per l'Esbart de Vic ens el demostra clarament en l'apartat final d'Efemèrides Vigatanes¹¹.

Jacint Verdaguer i Santaló. Era el seu cosí germà, fill d'un dels germans petits de la seva mare, en Pep de Torrents; tenia vint-i-nou anys menys que Joaquim Salarich, el qual havia influït decididament amb el seu pare per tal que es dedicués a la poesia, destriant i aconsellant-lo en la qualitat dels seus versos. Verdaguer es troba en aquest moment enfilant el punt màxim de la seva carrera poètica. És ja mestre en Gay Saber. *El plor de la Tòrtora* (1873) *Sant Francesc s'hi moria* (1874) i *La Barretina* (1880), totes elles poesies amb regust típicament vigatà¹². Ha publicat ja

10. VERDAGUER, P.: *Dr. Joaquim Salarich i Verdaguer*, «L'Abella d'Or a Vic», Barcelona (Editorial Altés) 1930.

11. SALARICH I VERDAGUER, J.: *Efemèrides Vigatanes*, Vic (Ramon Anglada) 1881.

12. SALARICH I TORRENTS, M. S.: *L'Aportació vigatana als Jocs Florals de Barcelona*, «Ausa» III (1958-60), pàg. 230.

l'Atlàntida (1877)¹³, poema que té la natura com a veritable personatge i que, després de l'enfonsament d'un continent, acaba amb l'obertura de l'estret de Gibraltar i el naixement d'Europa, poema on l'esperit romàntic mou i condiciona els personatges, centra el tema i contempla en una visió panoràmica totes les forces de l'univers.

Verdaguer, aquests últims anys, havia presidit els Jocs Florals de Barcelona (1881), havia prologat el llibre de J. Salarich *Efemèrides vigatanes* (1882) i, si seguim el seu epistolari¹⁴, aquest any 1884 dedicà moltes hores a escriure el seu poema *Canigó* que publicarà dos anys més tard.

Jaume Collell i Bancells. Fa quatre anys que és canonge, ha impulsat la celebració del mil·lenari de Montserrat i la coronació canònica de la Mare de Déu. És un clergue de prestigi que és rebut personalment pels Sants Pares de l'època Pius IX i Lleó XIII. I podem considerar-lo amb una personalitat plenament consolidada als 38 anys¹⁵. Mes amb tota la riquesa, amplària i profunditat dels seus escrits, les seves poesies i les seves actuacions, Jaume Collell representa aquí el periodisme. Té el seu periòdic «*La Veu del Montserrat*» que es llegeix a tot Catalunya i hi col·labora el bo i millor dels escriptors catalans del moment. La influència que té en el reviscolament del país és gran. Pel seu to universalista i europeu hom s'adona, en llegir-lo, que està immers, sota un prisma moderat, en l'actualitat del moment. Deixeble del Dr. Salarich, col·laborador seu des de la joventut en la premsa vigatana i amic i company del seu fill Josep, Collell absorbeix i encarna, a partir d'aquell moment, tot l'ideal de vigatanisme. Dels seus tocs romàntics de llibertat sols vull recordar-vos dos versos: *La gent de l'any vuit i l'Absoluta*; «poble que mereix ésser lliure, si no li donen s'ho pren».

Els qui portaven les cintes eren dignes del paper que en aquell moment representaven: la història, la medicina, la ciutat i les institucions.

Josep Serra i Campdelacreu, el més romàntic de tots, era la veu de la història, arxiver municipal a qui l'ajuntament encarregaria la biografia de Joaquim Salarich¹⁶, al qual substituiria com a Cronista de la Ciutat. El seu ànim i les seves il·lusions deurién estar al seu punt màxim després de la descoberta del Temple Romà i de la Fundació de la Societat Arqueològica. No feia encara un any, per tal de veure els temples de l'antiga Grècia, havia fet un viatge del qual tornà amb algunes peces de ceràmica grega que són joia del Museu Episcopal i amb una gerra de mel del mont Himeto, mel que fou degustada en una esbartada inusual, on els versos dels poetes s'empeltaven dels sentiments èpics de Píndar i Homer.¹⁷

Aquell mateix any 1884 naixeria Manuel Serra i Moret, que avui també tenim en aquesta galeria i de qui és escaient fer un record. Res millor que unes paraules seves que ens il·lustren sobre l'alt grau de maduresa i l'equilibri que tingué la llar del

13. JACINT VERDAGUER: *1877-1977 Centenari de l'Atlàntida*, Nadala de la fundació Carulla Font, Barcelona 1977.

14. COLLELL, J.: *Carteig Històric: Correspondència epistolar de mossèn Jacinto Verdaguer amb Jaume Collell*, Vic (Biblioteca d'Autors Vigatans n.º 22) 1929.

15. ANGLADA I VILARDEBÓ, J.: *Jaume Collell, el periodista, el catalanista*. Vic (Monografies del Patronat d'Estudis Ausonencs n.º 10) 1983.

16. SERRA I CAMPDELACREU, J.: *Bosquejo Biográfico de D. Joaquin Salarich y Verdaguer*, Vic (Impremta Anglada) 1885.

patrici vigatà i que àdhuc avui produeixen admiració. Serra i Moret en el seu llibre *Reflexions sobre el demà de Catalunya*, en el capítol *Sentiment i estètica* ens diu¹⁷:

«No tots els homes han tingut una llar com la nostra presidida per la intel·ligència i l'amor, on les desconcertants preguntes infantils trobaven resposta o aclariment, on la lliçó i l'exemple eren amatents, on la llibertat era un ordre i la curiositat un dret, on les lletres i les arts eren esclat d'alegria, on la tradició era el llevat i, l'universalisme la farina del pa que arriba a la taula com a consagració de l'esforç comú. A casa nostra es pregava pels nàufreges del Pacífic, pels hindús delmats, pel còlera, pels armenis ultrajats i deportats, pels negres de les colònies forçats a treballs esgotadors, pels indígenes venuts en mercat públic, com avui, pels seus caids o emirs protectors. Tothom en acte o en pensament, es reunia al voltant nostre i fèiem una sola flama dels goigs i les dolors de tots» Aquests sentiments es donaven a Vic ara fa cent anys i no és d'estranyar que en sortissin homes fora de sèrie i amb sensibilitat social avançada.

Antoni Bayés i Fuster, subdelegat de Medicina del Partit, era la presència de l'estament mèdic. Nascut a Taradell el 1842, tenia doncs 42 anys, facultatiu expert, actuà primer a Tona on l'any 1876 descobrí les aigües minero-medicinals. L'any 1878, el mateix any en què les aigües de Tona eren premiades en l'Exposició Internacional de París, es traslladà a Vic. Els productes osonencs tenien prestigi i dimensió europea, que era com dir mundial. Home de caràcter, vivia en la plaça de la Constitució n.º 24. S'explica l'anècdota que des del seu balcó, en nom de la ciència, increpava a un arrenca-queixals que a tota orquestra, jo m'imagino amb una mena de superació de la música actual, feia la seva feina en una plataforma que tenia més de muntatge de fira que d'actuació mèdica.

L'any 1881 publica: *Aguas mineromedicinales salino yodo-sulfuradas de San Andrés de Tona* (Vic, Tip. de R. Anglada 1881, 90 pàgs.). Era acadèmic corresponent de la de Medicina i Cirurgia i de la Médico-Farmacèutica i membre de les societats espanyoles de Hidrologia i d'Higiene.

Josep Sala i Pratjutsà representava la ciutat. Tinent d'alcalde molt novell, ja que no feia encara un mes que hi havia hagut relleu a l'ajuntament vigatà: Josep Bach i Serra fou substituït per Jaume Vernis i Cuspinera. Però això era una pràctica normal en la vida municipal vigatana, on s'alternaven, segons el vaivé de la política, els progressistes i els moderats i de tant en tant feia de molla algun patrici de vàlua reconeguda. Joaquim Salarich i Verdaguer, amb 68 anys de vida, conegué a Vic 54 canvis d'alcaldia, però amb tots els sacseigs que pugui tenir la política, l'ajuntament vigatà sempre ha sigut benefactor i constructiu de cara al vigatanisme i les seves essències que li ha donat prestigi, singularitat i solidesa¹⁸.

Martí Genís i Aguilar representava la institució, El Cercle Literari, del qual aleshores era president. Una nova generació soldada amb sentiments i ideals amb la que havia iniciat el Cercle havia agafat el relleu. Tenia 37 anys, era doctor en Farmàcia des de'n feia deu, novel·lista i poeta acreditat, destacava en aquell moment la seva novel·la *Jullita*, un doble premi als Jocs Florals de l'any 1879 (flor natural

17. COLLELL, J.: *Del meu fradinatge*, Vic (Biblioteca d'Autors Vigatans n.º 15) 1920;

18. FOIX, P.: *Què va dir Serra i Moret*, Barcelona (Ed. Nova Terra, col. Noves actituds n.º 12) 1977.

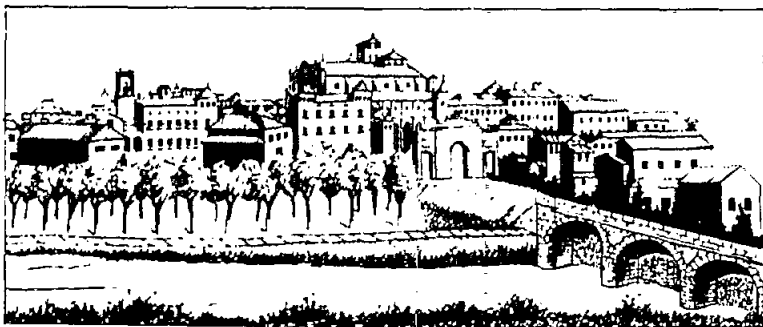
19. JUNYENT, E.: *La Ciutat de Vic i la seva Història*, Barcelona (Ed. Curial) 1976.

«Lo criat Major» i premi extraordinari «Mercè de la Bellamata», esdeveniment que fou objecte d'una festa anual del Patronat d'Estudis Ausonencs) i una viola d'or i argent per la seva poesia «Penediment».

Tots aquests homes, no us ho haig pas de descobrir, són els més representatius de la Renaixença vigatana, moviment de neta trajectòria romàntica, són el filó de Vic que ens diu Vicens i Vives, i si els he parat en un moment concret, com si la imatge en moviment es tornés estàtica és perquè en avaluar la situació, pogués ser contrapès als dubtes i temors que tenia Joaquim Salarich i Verdaguer quan el 1854 publicava el seu llibre *Vich, su historia, sus hijos, sus monumentos i sus glorias* i es preguntava si el passat gloriós no tornaria. Albirant la panoràmica avui, diem que Joaquim Salarich podia morir tranquil.

Era un home dels que accepten i assumeixen la mort i l'articulista de «La Veu del Montserrat» ens diu que ja fou com morir-se quan deixà la pàtria per anar-se'n a Caldetes, en recerca d'un clima més benigne per a millorar la seva salut. Aquell comiat fou com el comiat de la mort, no podia ser d'altra manera en un home que estava identificat amb Vic, que sentia per Vic un amor intensíssim i que per enaltir la ciutat als ulls de propis i estranys havia consagrat tota la seva existència.

Ara protagonitzava el retorn a la terra vigatana, era com tornar a posseir-la, i ja d'una manera definitiva, entrava a formar part de la seva ànima, d'aquesta ciutat ideal, la Sió vigatana, que els seus merlets suren sobre la boira flonja i el sol de la immortalitat la converteix en espill i far de propis i estranys, mentres en les seves places i carrers es treballa amb afany per fer-la més gran, radiant, sòlida i admirable.

Vic en el primer terç del segle XIX. Dibuix tret de la tela que representava l'Angel Custodi protegint la Ciutat, que havia estat a l'altar major dels Caputxins.

La ciutat que l'acull

Si abans hem parat un moment la imatge en les persones que envoltaven Joaquim Salarich, ara en acompanyar-lo en aquest darrer recorregut vigatà, deixem que reculi el temps i el record ens retorni als carrers, les places i les cases de la ciutat d'aquella època, l'empremta que va deixar-hi la seva infatigable acció professional, cultural i ciutadana i ens ajudi a emmarcar-la en l'ambient real dels temps, diferent de l'actual però on ja s'endevinen molts trets de la ciutat d'avui.

Vic, al llarg del segle XIX fa molts alts i baixos, tan demogràficament com cultural. A la vetlla de la guerra de la Independència és una ciutat econòmicament forta i populosa amb una prosperitat que mai havia conegut. Hi ajudaren els corrents migratoris del camp a la ciutat i els temps de pau que no havia pogut gaudir la ciutat en segles anteriors, amb lluites i invasions freqüents. El pas dels exèrcits de Napoleó i les contribucions exigides iniciaren un descens que tocà fons amb la relliscada de l'expulsió dels ordes religiosos (1835) i l'epidèmia del còlera (1854) i que remuntà cap a la fi del segle.

Els canvis socials i econòmics i la millora de les comunicacions, capgiren diferents vegades la situació i tensionen repetidament les forces en equilibri. La concepció global d'Osona com un tot, arrenca d'aquest segle i el binomi tradicional camp-ciutat és substituït, amb el procés d'industrialització que desplaça l'interès als pobles de la ribera dels rius, pel binomi comarca-ciutat i comarca-Barcelona, puix la gran ciutat atreu poderosament i és caixa de ressò de totes les inquietuds del país. El resultat però, a Osona, és econòmicament i culturalment anivellat.

El segle XIX és el segle que marca l'eclosió definitiva del nucli medieval cap a la ciutat nova, tantes vegades rebrotada entorn dels camins que s'obrien a les portes de la ciutat. Des que es formà el clos emmurallat (segle XIV), als cinc portals tradicionals de Gurb, Manlleu, Santa Eulàlia, Queralt i de Malloles, sols s'havien afegit el d'en Teixidó o de la Mercè i el Portalet de Montcada. Al llarg del segle apareix una veritable esventrada o, millor dit, una explosió controlada: carrer de Sant Vicenç o de l'Embrolla, (1803), Santa Maria (1814) Els Àngels (1821), Isabel II (1839), en desaparèixer la casa de la fleca a la plaça del Pallol es perforà per primera vegada el Mercadal en direcció a les Davallades, i per fi Sant Just arriba fins a la Rambla (1865) i el carrer del Progrés comunica el carrer de Cardona amb el Passeig (1968)²⁰.

Amb tot, l'eterna dialèctica, de seguretat militar, davant la invasió, entre els ravals i el clos ciutadà es presentà per última vegada amb l'assalt dels carlins comandats per en Tristany el capvespre del 8 de gener de 1874 que es féu pràcticament amb tots els ravals i s'apoderà de la ciutat un dia després²¹. Les fortificacions aixecades posteriorment mai més fóren útils i sembla que avui la ciutat de Vic hagi perdut militarment la seva posició estratègica que tant l'ha trossejada al llarg dels temps.

L'enllumenat, aquest element tan vital, tingué la seva evolució al llarg del segle. S'estrenà llum pública amb fanals d'oli a la fi del segle XVIII (1793), el 1871 s'inaugurà el llum de gas i el 1895 arribà el fluid elèctric.

Les comunicacions tenen tres fites importants: el nou pont de la carretera de Barcelona (1845), el ferrocarril (1875) i el telèfon (1895).

Aquestes precisions ens ajuden per començar a caminar per aquestes places i carrers: pel portal de Sant Joan, on Josep Serra i Campdelacreu regava personalment les acàcies que s'havien plantat per embellir el carrer i la nova entrada a Vic des de l'estació, espai que ens endinsa pròpiament a la ciutat amb l'Hospital a la dreta, conjunt gairebé igual a com el veiem avui i, a l'esquerra, amb l'antic Seminari convertit en caserna (1770). Les rambles, nascudes espontàniament a banda i banda

20. JUNYENT, E.: *Evolució històrica de la urbanització de Vic*, «Ausa» VI (1968-71), pàg. 41.

21. ARUMÍ, L.: *La guerra dels carlins vista per un infant*, Barcelona (Ed. Alpine) 1972.

La rambla de les Davallades abans de l'obertura del carrer de Verdaguer.

del clos de la muralla, havien demanat, amb la construcció del pont de la carretera de Barcelona i el pas d'aquesta rambla amunt, una elevació del terreny creant davant les cases uns desnivells que molts encara hem conegut (1862). Les rambles de l'Hospital i Davallades, abans d'obrir el carrer d'en Verdaguer (1910) oferien una solució de continuïtat i si ens aturem sols a la part esquerra, podriem assegurar que des de l'edifici actual de Correus fins al carrer de Gurb potser sols trobaríem un edifici de l'època. La comitiva es parà un moment en l'església del Carme, parròquia des de feia poc (1877) i es dirigí pel carrer de Gurb, a través dels terrenys mig urbanitzats d l'horta d'en Xandri, cap al cementiri nou.

Tres parades.

Aquest recorregut vigatà té tres parades obligatòries que ens ajudaran a endinsar-nos en la personalitat de Joaquim Salarich.

L'Hospital - Erudit metge

La primera pausa la farem en passar pel costat de la casa de convalescència i tot el conjunt de l'Hospital de la Santa Creu i ens servirà per evocar la seva actuació

com a professional de la medicina, on la seva vocació, el desig de servei als altres, la seva competència i unes dosis de romanticisme, ens donen la mesura de les qualitats que conformaran el seu caràcter, el seu tarannà d'investigador nat i àdhuc el seu amor a la pàtria vigatana, on també sovint fa el diagnòstic, tria el remei i hi aplica tots els ressorts de l'art de curar.

Comenge, el gran historiador de la Medicina del segle XIX²², després d'afirmar que tot segle procedeix de l'anterior i treballa per al que vindrà, ens diu que la grandesa aconseguida per les ciències mèdiques en el segle no ha estat igualada per cap centúria.

És un segle de posar bases sòlides i de grans descobriments. Un segle que comença amb la descoberta de la vacuna antivariolosa per Jener i es tanca amb els grans descobriments de la microbiologia (Pasteur, Kock, Lister, Erlich,...). El prestigi de què gaudeix avui la medicina arrenca d'aquest segle XIX, i no us penseu que comencés en les escoles i facultats. El mateix autor ens diu: «Els professors sortien a les aules, que en aquells moments tenien poc prestigi, plens de llatinades i arguments retòrics i de pansides agudeses de teòleg, i no pas alimentats amb cultura mèdica i amb desig de comunicar coneixements anatomo-fisiològics i clínics.

Uns homes amb esperit intrèpid i agosarat, sense deixar de participar, en acadèmies i escoles, en les polèmiques i en els corrents de les teories científiques del seu temps, discussions entre vitalistes i animistes, entre partidaris del contagi i anticontagionistes, aporten la raó fonamentada en fets comprovats i comprovables, no en frases i opinions escrites per homes de fama que sols eren gimnàsia de pensament i que provocaven apassionades controvèrsies. Aquests homes apareixen tant en les grans ciutats com en les menys populoses.

La ciència de la vida i l'art de curar avancen recolzant-se en els descobriments de les ciències auxiliars: la física, la química i les ciències naturals. S'incorpora el microscopi als sistemes de diagnòstic, és possible classificar els remeis i les seves indicacions, base d'una terapèutica racional i assenyada, s'extingeixen les categories professionals, acaba la divisió entre Medicina i Cirurgia i sobretot s'entronitza l'experimentació. A aquests homes, capdavanters en el conreu experimental i en la seva aplicació pràctica, se'ls obren de bat a bat les portes de les Acadèmies científiques i de les Institucions mèdiques de prestigi. La Medicina comença a ser escoltada per polítics i legisladors.

Però dos assots arriben a Europa i la fuetegen amb força inusitada: la febre groga i el còlera morbo asiàtic. No escaparà d'aquesta última la nostra comarca d'Osona.

Joaquim Salarich i Verdager acaba la carrera de Medicina l'any 1844, quan té 28 anys, i s'estableix en el poble de Sant Boi de Lluçanès on roman poc més de dos anys per traslladar-se a Vic. Són d'aquesta època els seus escrits i primers articles professionals a «La Abeja Médica» sobre la mossegada d'escurçó i la hidrofòbia²³. Sorpren, en llegir aquests treballs, la seva capacitat d'observació, de captació de senyals, de quina manera poua en els seus coneixements per adaptar-los al cas desconegut, com pacientment aplica el remei, construeix amb totes les dades l'histo-

22. COMENGE I FERRER, L.: *La medicina en el siglo XIX*, Barcelona (Hijos de J. Espasa editores) 1914.

23. SALARICH I VERDAGUER, J.: *Hidrofobia, curación*, «La Abeja Médica» Tomo V (1851) pàgs. 219-221.

rial del cas i després el comunica perquè se'n beneficiïn els altres. Quanta experiència es perd avui dia per manca de comunicació. En tots aquests passos es veu el germen del mètode que després aplicarà a la seva investigació històrica.

Més on la seva actuació de metge s'hagué d'agegantar fou davant l'epidèmia de còlera que envaeix Vic al llarg de l'estiu de 1854. Venia precedida d'un estrall de més de cent mil morts en tota la Península i a Vic atacà, segons dades dels ingressats a l'Hospital, a 672 persones de les quals moriren 370. En graïment als seus serveis i a la seva dedicació en superar aquest flagell, el seu nom fou escrit en una làpida que es col·locà a l'Ajuntament de la ciutat i la seva obra *Còlera morbo epidémico*²⁴ li valgué, l'any següent, el premi de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia i el títol de soci corresponal.

Seguiren de seguida els seus treballs mèdics: *Higiene del Tejedor, o sea medios físicos i morales para evitar enfermedades i procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar i tejer el algodón*²⁵, medalla d'or de l'Acadèmia i obra que avui tothom reconeix com a pionera de la Medicina Social i per aquest motiu fou reeditada l'any 1957²⁶. Publicacions i articles sobre medicina forense, higiene municipal; *El Medicato Español, Topografía médica del Llano de Vich, Enfermedades del cuerpo social*, etc. Aquest aspecte de medicina social i sociològica el portà a tractar, ara fa més de cent anys, el tema de les assegurances sobre la vida, els beneficis de la previsió i les caixes d'estalvi²⁷.

Profund coneixedor de l'ànima i dels problemes del seu temps i entesa la seva professió de metge d'una manera globalitzadora, les seves funcions ultrapassen l'acte estrictament mèdic i s'endinsen en la psicologia, la moral i el consell. És, podríem dir, un dels primers d'una generació de metges vigatans que eren com de família i que avui encara enyorem. És la saga dels Campà, Salarich, Bayés, Terricabres, Serra, Bach,... Per això no és d'estrenyar que en la vorera del carrer, prop de l'Hospital i rambles amunt, apareguí un altre personatge que s'arrenglera per dir-li adéu. Hi ha el senyor amb mosca i patilles, el fadrí amb gec estret i corbata de seda, el menestral amb gorra, la pubilla amb cabell recollit i faldilla de tavelles, la mestressa i sobretot el pagès. Salarich no havia oblidat mai el seu origen de Sant Julià de Vilatorrada per part de pare i del mas Torrens de Tavèrmoles per part de mare, i a la Plana i a la seva terra li dedicà molts dels seus escrits en els diaris de l'època i en la «Revista de Agricultura» de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, que li premià amb diferents medalles d'or, argent i coure els seus esforços per millorar l'agricultura. Però si *Cartilla Rústica* és la seva obra agrícola més completa, no hi ha dubte que la col·laboració més estimada a la gent del camp i que arribà des dels racons del Pirineu fins a les planes de vinya del Priorat i àdhuc a València i a les Illes, foren els seus escrits al Calendari del Pagès. Allà ens parla de consells

24. SALARICH I VERDAGUER, J.: *Còlera morbo epidémico* (1855). Manuscrit de l'Hemeroteca del Museu Episcopal de Vic.

25. SALARICH I VERDAGUER, J.: *La Higiene del Tejedor*. Vic (Impremta de Soler germans) 1858.

26. BASELGA I MONTE, M.: *Salarich Verdaguer precursor de la Medicina social y del Trabajo*. Conferència en la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia (1957).

27. SALARICH I TORRENTS, J.: *La Perforación intestinal tífica*. Discurs de recepció en la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia i contestació de L. García Tornel. Barcelona, maig de 1954.

higiènics, de netedat, d'aliments, on afloren màximes de l'Eclesiàstic, de Plutarc, d'Aristòtil, de Fenelon, de Sant Joan Crisòstom, de Quintilià, i aforismes de l'escola de Salern: «Pone guale metas ut sit tibi longa vetas» (Posa traves a la gola perquè ta vida sigui llarga), «Ésser sobri no és una gran virtut, però és un gran defecte no ser-

Un angle de la plaça de Vic a finals del segle XIX,
amb Can Roí al fons

ho», «Nunquam tot gladio quod periere cibo» (Jamai han mort tants per l'espasa com per la vianda). Dóna consells a les mares per la cura dels infants, parla de les escoles, de les begudes alcohòliques, de les passions, de les assegurances de vida, de la dona catalana, de la mestressa de casa i de l'educació que pot portar a terme una mare.

La fulla de calendari era aleshores l'únic company que en l'allunyada masia portava cada dia una cosa nova i poc a poc els seus ensenyaments s'afegien a aquella saviesa casolana fruit d'un raonar simple i net, però que sovint sembla que hagi bullit hores i hores en l'olla ennegrida de fum i que hagi destil·lat la flaire de mils d'herbes aromàtiques. Per això no és d'estranyar que trobem arrenclarat el pagès amb la seva faixa i amb la barretina musca i la pagesa amb el mocador de fer farcells i amb el davantal tot abaixant el cap i encetant una pregària.

Can Rol. Bon Patrici.

Una nova parada s'imposa en arribar a la torre de Can Rol, que encara es conservava del conjunt emmurallat, situada just davant del convent de les Daval·lades, en l'indret on avui es troba també una torre en la casa Comella. Can Rol, també conegut com a Can Farreres, fou transformada a començaments del segle actual en l'edifici modernista que tots coneixem. Era una de les cases més senyoriales de Vic i pertanyia a la família Ferrer de Corriol i el segon pis fou estatge al llarg de set anys del Cercle Literari. Aquesta casa havia sigut propietat dels Barons de Sabassona i a mitjans del segle XVII s'hi hostatjà D. Joan d'Àustria, de trista memòria i, més tard (1777), el comte de Rigles, governador i Capità General. S'entrava a la casa per la plaça del Pallol, en un espai reculat de les voltes de ponent del Mercadal. La porta era al costat de l'hostal de cal Aguadé i de can Rosconi que feia cantonada amb el carrer d'Isabel II.

És un lloc per fer un record, ja que no podem pas resumir aquí què fou el Cercle Literari de Vic del qual Joaquim Salarich i Verdguer fou un puntal ferm: participà en moltes de les seves acadèmies, que ell inaugurà el 16 de febrer de 1861 amb un discurs sobre *Ligeros apuntes sobre el estado de la literatura en nuestra ciudad en diversos periodos de su historia*. En agraïment a la seva labor la junta directiva del Cercle, en sessió pública, el nomenà soci honorari. Cal també ressaltar que aquest any 1884 el Cercle Literari complia 25 anys d'existència i encara faria fins a la fi del segle un servei gran, enlairant i dignificant la cultura ciutadana.

Més Collell afirma que poca hauria sigut l'eficàcia cultural del Cercle Literari sense l'acció paral·lela del periòdic. La premsa a Vic havia conegut un temps d'esplendor a inicis del segle XIX, amb una colla de periòdics que floriren al llarg de les guerres napoleòniques, però la represa periodística al segle no començà fins «El Montañés» (1853) i sobretot «El Ausonense» (1861-1863) i «El Eco de la Montaña», fundats per Salarich i el primer d'ells sempre dirigit per ell mateix; és l'autor del primer editorial, el qual comença amb les paraules bíbliques «Levántate i Anda», un crit per despertar la cultura vigatana. Si anys més tard (1895), Àngel Guimerà en el discurs d'inauguració de la seva presidència a l'Ateneu Barcelonès galvanitzava les masses amb el crit «Catalunya no és morta!», Salarich trenta-quatre anys abans deia als vigatans «aixequen-vos i camineu!».

El periodisme del vuit-cents, a més de ser un periodisme informatiu, era tremendament sensibilitzador i organitzador de campanyes. Aquests periòdics tingueren

La torre de can Rol, davant l'església de les Davallades,
desapareguda en construir-se Casa Comella.

cura especial de recolzar la vinguda del ferrocarril, primer fins a Sant Joan de les Abadesses per a l'explotació de les mines de carbó de Surroca i després fins a Puigcerdà. La col·laboració de Salarich en la premsa vigatana i catalana s'estira a publicacions posteriors: «El Pueblo Vicense», «Patria», «La Veu del Montserrat», «La Renaixensa», «Diario de Barcelona» i altres. Tornant a Collell, diguem que en començar la segona meitat del segle XIX els gèrmens de la revifalla cultural eren a la ciutat de Vic; una bona regada i una ullada de sol bastarien per fer-los treure esponerosa brotada. La premsa periòdica en fou l'alçaprem, Joaquim Salarich era a la seva avantguarda.

Tot pujant la costa. Cronista de la Ciutat.

El cementiri nou (1834) havia substituït l'antic fossar que des de la fundació de la ciutat era prop del conjunt episcopal i sobretot entorn de l'església de La Rodona. En coronar la suau costa que ens hi encamina, obliga a fer una última pausa i mirar enrera. Ja no es veuen els merlets de les muralles, les Rambles han encerclat la magnífica anella de la ciutat medieval i els ravals són el contrafort que l'apuntala i l'enlaira. Resten, però, les torres dels campanars: el Carme, caja Ciutat, la Pietat, la catedral, Sant Domènec i una nova florida d'esglésies i convents. Aquesta és la ciutat de la qual Joaquim Salarich i Verdaguer fou cronista (1878). Cal aquí recordar i esmentar les seves obres escrites per al bon nom i la glòria de Vic que ompliren moltes hores de la seva vida: *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos i sus glorias* (1854), *Censo de Vich* (1853), *Cólera morbo epidémico observado en la ciudad de Vich en 1854* (1855), *Compendio de la historia de Vic* (1860), *Epitomé de la historia de Vich* (1860), *Desgracias de Vich* (1863), *Episcopologio vicense* (1864), *Calendari del principat i guia de Vich per l'any 1865*, *El salsichón de Vich* (1870), *Estudio topográfico-médico del Llano de Vich* (1870), *Juntas parroquiales de caridad* (1872), *Ferrocarril del Norte guía cicerone de Barcelona a Vich* (1876), *Història eclesiàstica de Vic* (1870-78) *Monedas Ibero-Ausetanas* (1880), *Flora del Llano de Vic* (1880) i *Efemérides Vigatanas* (1881), prologades pel seu cosí Jacint Verdaguer, que en fa el millor elogi dient que «de la fredor de l'inventari històric ne fa brollar brillants guspires d'inspiració de poeta».

No sols cal girar els ulls a la ciutat, cal també albirar tota la Plana. Si una de les característiques dels autors romàntics és la descripció del paisatge, Salarich participa plenament d'ella i s'inspira i es regala endinsant-nos en les meravelloses contrades de la Plana. Vegem-ne els títols: *El Lliri de Vespella* (1876), *El castell de Vilatorra* (1874), *El penitent del Montseny*, *El monte de Gurb* (1862), *Elisenda de Montral* (1865), *El Salt de la minyona...* Arreu cultiva aquell romanticisme arqueològic que el posa en l'arrel de l'escola vigatana²⁸ i que, fent reviure grandeses passades i enaltint la gènesi de la història, li dóna els trets que la conformaran: fervor patriòtic i sentit religiós.

En Salarich, aquests trets apuntats arriben al seu punt màxim en la novel·la *El castell de Sabassona* (1879)²⁹. Avui que torna la novel·la històrica, jo us recomana-

28. Miquel i Vergès, J. M.^a: *Joaquim Salarich i Verdaguer*, «La Publicitat», 5 de març de 1935.

29. SALARICH I VERDAGUER, J.: *El Castell de Sabassona. Narració de costums de l'edat mitjana*, Vic (Estampa de Ramon Anglada) 1879.

ria que el llegíssi, i la plana de Vic us semblarà tota una altra cosa. Us reviuran els castells, els torneigs, les caceres, les corts d'amor, la vetlla d'armes dels futurs cavallers.... i en la frondositat dels seus boscos, el vent us portarà la remor de noms com: Diana de Saladeures, Violant de Cruïlles, Elionor de Bellver, Guillem de Malla, Bernat d'Espinsella, Aimeric de Centelles, Isidre de l'Avenc, Ecbert de Sabassona.... i us vindrà als llavis la pregunta de Gentil al comte Tallaferro a Sant Martí del Canigó: «No infanten ja les mares guerrers i paladins?».

Joaquim Salarich i Verdaguer no morí el dia 4 de març de 1884, ans reviu constantment amb Vic i la seva història. Va reviure l'any 1916, centenari del seu naixement, en l'homenatge que li féu l'Ajuntament de Vic i tota la ciutat, quan encara era molt viu el seu record. Va reviure d'una manera insòlita i per sempre el dia que se'l col·locà en aquesta galeria. Avui tots nosaltres, aplegats aquí, hem passat una estona en la seva companyia.

Miquel S. YLLA-CATALÀ I GENÍS
C. Mestre Falla 1, 6e, 2.^a
08034 BARCELONA